דו"ח האו"ם בנושא מגוון המינים והמערכות האקולוגיות - המצב בעולם

דו"ח חדש שיצא השנה (2019) מראה שהפגיעה של הפעילות האנושית במערכות האקולוגיות ובמגוון הביולוגי בעולם חמורה מכפי שחשבנו, ומסכנת את המערכות עליהן מתבסס קיומנו על כדור הארץ. את הדו"ח ערך הגוף הבין-ממשלתי שאחראי באו"ם על בחינת המדע והמדיניות על מגוון ביולוגי ושירותי מערכת (IPBES). מחברי הדו"ח סקרו באופן שיטתי 15,000 מחקרים ודו"חות מדעיים וממשלתיים, וגם מקורות ידע מקומיים מקהילות ילידיות.

בעשורים הקרובים כ-

1,000,000

מינים יימצאו בסכנת הכחדה מתוכם:

- **40%** ממיני הדו-חיים
- **33%** מהיונקים הימיים
- **33%** מאלמוגים בוני השוניות

מסקנות הדו"ח עגומות. ע"פ הנתונים, שיעור ההכחדה כיום הוא גדול פי עשרה עד מאה מכפי שהיה ב-10 מיליון השנים האחרונות, כמיליון מינים יימצאו בסכנת הכחדה בעשורים הקרובים, אם לא תינקט פעולה. ליותר מ-500 אלף מינים נמצאים על האדמה,לא נותר מספיק מרחב מחיה טבעי שיבטיח את המשך קיומם בטווח ארוך.

מדוע זה קורה?

- שינוי בשימושי הקרקע
- ניצול יתר של משאבים
- שינוי האקלים
- זיהום
- פלישת מינים זרים

אובדן של קרקעות פוריות, והיעלמות של חרקים מאביקים מאיימים לגרום לאובדן יבולים של 577 מיליארד דולר מדי שנה.
מחברי הדו"ח מצביעים על כך שבעלי החיים פשוט מאבדים את בתי הגידול שלהם: שטחים טבעיים הופכים לשטחי חקלאות, ובית הגידול הימי מנוצל למטרות של דיג. כשליש מהקרקעות בעולם, ושלושה רבעים ממשאבי המים השפירים מוקדשים היום לגידול חקלאי של יבולים וחיות משק. הפגיעה במגוון הביולוגי ובמערכות אקולוגיות פוגעת גם בתוצרת החקלאית, שכן כבר עתה מעריך הדו"ח כי איבדנו 23 אחוזים מהקרקעות הפוריות, וההיעלמות של חרקים מאביקים מאיימת באובדן יבולים בשווי של 577 מיליארד דולר מדי שנה. לשינויים בשימושי הקרקע (חקלאות) והים (ניצול יתר של דיג) מצטרפים גם שינויים אקלימיים, זיהום ומינים פולשים כגורמים מרכזיים לשיעור הנוכחי של הכחדת המינים.

דו"ח IPBES - מינים שהוכחדו מאז 1500

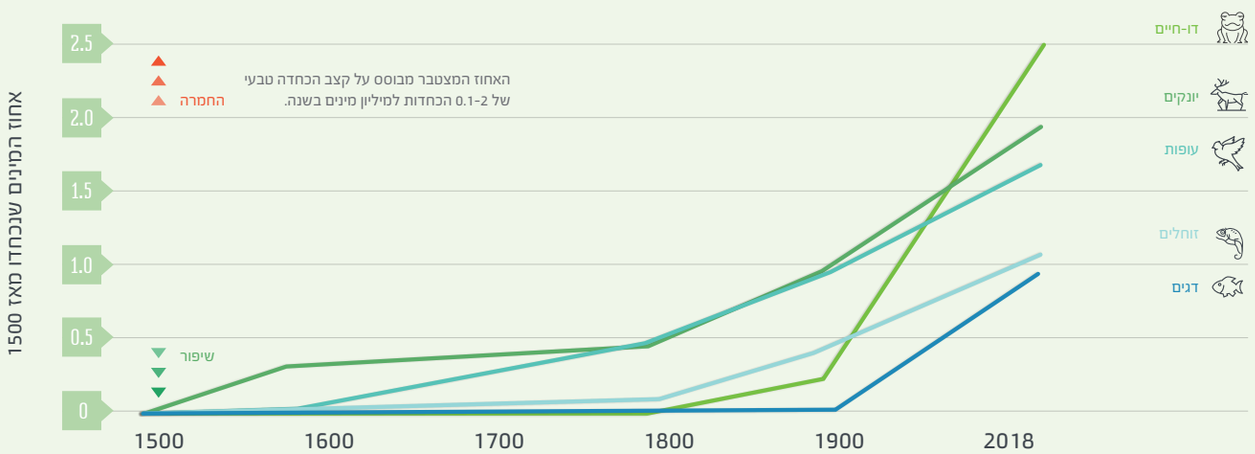

האיור מראה את אחוז המינים המוערכים בסכנת הכחדה ובמגמות הידרדרות, כאשר קצב ההכחדה גדל באופן דרמטי במהלך המאה האחרונה.

דו"ח האו"ם בנושא מגוון המינים והמערכות האקולוגיות - המצב בישראל

מה המצב בישראל?

ישראל התברכה במגוון ביולוגי עשיר וייחודי, בקנה מידה עולמי. עם זאת, מצב הטבע בישראל מצוי בהידרדרות מתמדת: הסיבה העיקרית להכחדה היא פעילות האדם, ובעיקר הפיתוח המואץ הגורם לקיטוע וצמצום בהיקף השטחים הפתוחים וביכולתם לתמוך במגוון הביולוגי ובשירותי המערכת האקולוגיים. גורמים נוספים הם דיג, זיהום והרעלות.

רבים מהנחלים ובתי הגידול הלחים בישראל יובשו וזוהמו. רוב המעיינות נשאבים לשימושים חקלאיים ואחרים, ומרבית הנחלים בצפון הארץ ובמרכזה, שבעבר זרמו בהם מים במשך כל חודשי השנה, הם היום נחלי אכזב. בנוסף, כל נחלי החוף ומרבית הנחלים בעמקים מזוהמים בשפכים תעשייתיים או מי קולחים. משאבי מי התהום והמאגרים הטבעיים (הכנרת והאקוויפרים) סובלים משאיבת יתר ומזיהום. זיהום משאבי המים הטבעיים מסכן את בריאות הציבור ופוגע ברווחת האדם. התדרדרות תפקודן של המערכות האקולוגיות בישראל, פוגעת גם בשירותים נוספים לאדם. לדוגמה, מדווח על דעיכה של כ- 80% משלל הדיג בכנרת, וירידה של 45% בכמות ואיכות השלל בים התיכון.

דו"ח מצב הטבע 2010 - אחוז המינים המצויים בסכנת הכחדה בישראל:

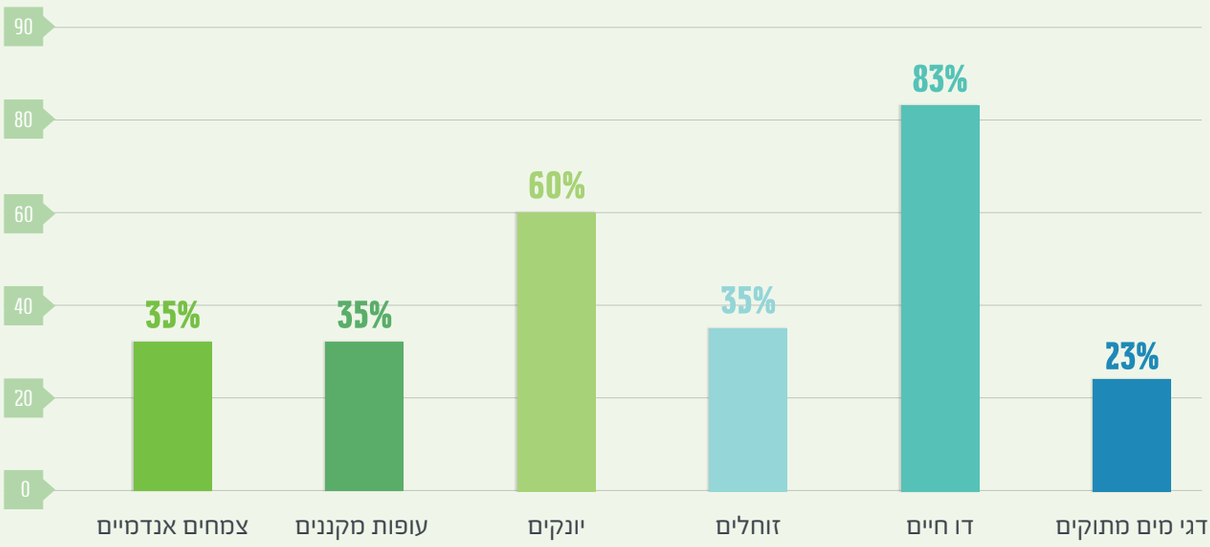

המערכות האקולוגיות העשירות במיני צמחים ייחודיים (חולות, בתי גידול לחים, וקרקעות כבדות) נמצאות תחת לחצים גוברים של בנייה, מינים פולשים ושטחים המועברים לצרכי חקלאות. כתוצאה מכך, המינים הייחודיים המאפיינים אותם נמצאים בסכנת היעלמות. חלק גדול ממינים אלה הם אנדמיים לישראל (בחולות מישור החוף- כרבע מהמינים), ולפיכך הכחדה מקומית שלהם משמעה הכחדה עולמית.

ומה העתיד צופן לנו? חם יותר, יבש יותר, צפוף יותר

משבר האקלים על לא פוסח על ישראל. התחזיות מלמדות כי כמות המשקעים הצפויה תפחת, הטמפרטורות יעלו וצפיפות האוכלוסייה תעלה גם היא. כל זאת מחייב את ממשלת ישראל כולה, ואת משרדי הממשלה בפרט, לערוך תכניות עבודה אשר ימנעו את המשך ההכחדות ויטיבו עם הטבע ועם האדם.

משרד האנרגיה - מה ניתן לעשות?

המלצות החברה להגנת הטבע לפעילות שתמנע, תצמצם או תאט את קצב הכחדת המינים

blanco

מים

לאור התחזיות שצופות צמצום בכמות המשקעים והגדלת האידוי יש צורך במהלכים הבאים:

- יצירת תוכנית אב מעודכנת למשק המים, הכוללת חשיבה ותכנון לטווח ארוך, תוך דגש על פחיתת משקעים בשנים הקרובות. משרד האנרגיה יקדם תוכנית כזו, עם רשות המים, תוך שיתוף הציבור בהכנתה.
- כיום צרכני המים באגנים המנותקים- ובראשם החקלאים- נשענים על המים הטבעיים. במצב של פחיתה במשקעים המערכות האקולוגיות, החקלאות וצרכי התיירות נפגעים באופן ישיר. יש לחבר את מערכת המים הארצית לאגנים המנותקים, כך שהחקלאות תקבל את צרכיה משם, ומי הנחלים יזרמו בטבע, לצרכי המערכת האקולוגית והתיירות.
- ממשלת ישראל קיבלה בשנת 2018 החלטה על השבת מים לטבע בשבעה נחלי החוף, והקציבה לצורך העניין למעלה מ-80 מלש"ח. יש להוציא את ההחלטה אל הפועל ולהרחיבה לנחלים נוספים.

הסביבה הימית:

- בים התיכון מקודמים כיום מתקני קידוח ותשתית בים. יש לתקצב מידית, עוד לפני הפעלתה של אסדת ליוויתן, את התכניות לשעת חירום שיוכלו לתת מענה מיטבי ומידי לתקלות במתקנים.
- יש לקדם מסמך מדיניות מחייב לסביבה הימית, שיתפקד כתוכנית מתאר ארצית לסביבה הימית (המים הטריטוריאליים) ובמקביל למסד מנגנון תכנון בעל סמכויות רישוי, פיקוח ואכיפה במים הטריטוריאליים ובמים הכלכליים.
- כיום אין במים הכלכליים של ישראל רגולציה המסדירה את הפעילות המאסיבית המתקיימת בהם. יש לקדם ולאשר את החוק שיכלול סעיפים המעגנים את האינטרס הציבורי והסביבתי, כולל מנגנון תכנוני בשטח זה.

אנרגיה

משק האנרגיה בישראל מבוסס כיום על דלקים פוסיליים מזהמים. היעדים שקבעה המדינה להפחתת פליטות גזי החממה הם נמוכים יחסית למדינות אחרת, ולמרות זאת, המדינה לא עומדת בהם.

- יש צורך בהקצאה ממשלתית משמעותית לטובת התוכנית הלאומית להתייעלות אנרגטית בה ניתן לחסוך הקמת תחנות כוח נוספות ושימוש בדלקים פוסיליים.
- גיבוש תכנית לאומית למיצוי הפוטנציאל של אנרגיה סולארית על גגות ושטחים מופרים, כך שעד 2030 30% מתוך האנרגיה המתחדשת תתבסס על מערכות סולאריות על גגות ושטחים מופרים.
- לאור משבר האקלים והמעבר לאנרגיות מתחדשות, יש לעצור את כל חיפושי הנפט והגז בישראל. חיפושים אלה, שהינם בעלי פוטנציאל נמוך בלבד, מתבצעים באזורים רגישים סביבתית וחלקם מחייבים שימוש בטכנולוגיות מזהמות במיוחד.
- ממחקרים אחרונים עולה כי ישנה תמותה משמעותית של עופות עקב התנגשויות של עופות בקווי חשמל שאינם ממוגנים. יש לחייב את חברת החשמל- בתקנות או בחקיקה- למגן את הקווים מפני התנגשויות של עופות בהם.

משרד להגנת הסביבה - מה ניתן לעשות?

המלצות החברה להגנת הטבע לפעילות שתמנע, תצמצם או תאט את קצב הכחדת המינים

לאור התחזיות שצופות החמרת הלחצים על המערכות הטבעיות עקב עליית הטמפרטורות, שינויים בכמויות ובפיזור המשקעים, וגידול האוכלוסייה, יש צורך בחיזוק החוסן של המערכות הטבעיות באמצעות הסרת לחצים שאינם קשורים לשינויי אקלים:

- יש לקדם את התיקונים הנדרשים לחוק להגנת חיות הבר, ובראשם את הסעיפים הנוגעים להרעלה של חיות בר, הגורמת לפגיעה אנושה בחיות הבר, ומביאה חלק מהן לסכנת הכחדה. בנוסף, יש להחמיר את הפיקוח על רישוי חומרי הדברה ולגרוע חומרי הדברה פוגעניים מרשימת החומרים המותרים באחזקה ובשימוש.

- בכדי לקדם שיקום נחלים ראוי, על המשרד להגנת הסביבה להאציל לרשויות הניקוז סמכויות שבאחריותו מתוקף חוק נחלים ומעיינות. במקביל יש לקדם מהלך של הענקת סמכויות, כלים והסמכה שתהפוך את רשויות הניקוז לרשויות אגניות שינהלו את המרחבים הפתוחים.

- קידום חוק להתמודדות ולמניעה של מינים פולשים - מינים פולשים של בעלי חיים וצמחים מהווים את אחד האיומים הגדולים ביותר על המערכת האקולוגית הישראלית. יש לקדם את החוק למניעת פלישות ביולוגיות שנכתב על ידי רשות הטבע והגנים בשיתוף החברה להגנת הטבע והונח על שולחן הכנסת ה-20.

- רשימת ערכי הטבע המוגנים בים לא שונתה כבר שנים רבות וחייבת להתעדכן בהתאם למציאות בשטח. כך, יש לחתום על עדכון רשימת ערכי הטבע המוגנים, ובתוכה גם מיני דגים המצויים בסכנת הכחדה- דקרים וטונה כחולת סנפיר, בכדי לשמור על אוכלוסייתם.

- חוק אזורים ימיים- יש לקדם את החוק, המסדיר את הפעילות במים הכלכליים של ישראל, כשהוא כולל את חיזוק מעמדו של המשרד להגנת הסביבה כשווה כוחות למשרד האנרגיה.

- מימוש הכספים שבקרן הניקיון כך שיתמכו באופן משמעותי בפעולות שיובילו לשיפור הניקיון במרחב הציבורי. במסגרת זו תקצוב תשתיות בדגש על פחים מוטמנים, מערך אכיפה, פעילות חינוכית וקהילתית ועוד.

משרד החקלאות - מה ניתן לעשות?

המלצות החברה להגנת הטבע לפעילות שתמנע, תצמצם או תאט את קצב הכחדת המינים

שינויי האקלים, הכוללים עלייה בטמפרטורות, שינויים בכמויות ובפיזור המשקעים והגדלת האידוי, ישפיעו משמעותית על החקלאות בישראל, כמו גם על המערכות הטבעיות בה. על מנת לקיים חקלאות בת-קיימא לצד שמירת המערכות הטבעיות יש צורך במהלכים הבאים:

חקלאות שומרת טבע

- פסולת שמקורה במשקי החי (פגרי חיות) ובעודפי תוצרת חקלאית נזרקת בשטחים פתוחים, נאכלת על ידי חיות הבר טורפות וגורמת לגידול אוכלוסייתם באופן לא רצוי. על המשרד לקדם תוכנית לאומית בנושא סניטציה שתכלול פעולות כמו טיפול במקור הפסולת, חלוקת פחים סגורים ופינויים, אכיפה נוקשה ועוד.

- קידום עבודה מקצועית לבחינת תרומת מערכות חקלאיות בעלות חשיבות למגוון ביולוגי. על משרד החקלאות לערוך עבודה מקצועית שתבחן אלו בריכות דגים יש לשמר עבור שמירת הטבע באזור.

- יישום הרפורמה בענף המדגה- הפחתת זיהום ממערכות של בריכות הדגים, שימורן של בריכות חשובות למיני בעלי החיים.

- יש לחזק ולתמרץ את השמירה על מסדרונות אקולוגיים, עיבוד ידידותי לטבע וטיפוח חקלאות מעוטת מים. רוב רובם של המסדרונות האקולוגיים בארץ נסמכים על קיומם של שטחים חקלאיים מסדרונות אלו חשובים לשמירה על המגוון הביולוגי הייחודי של החי והצומח בארץ.

נחלים

- הרחבת רצועות חיץ בין החקלאות לנחלים, פתרונות מבוססי טבע לוויסות שיטפונות.

- קידום המהלך של הענקת סמכויות, כלים והסמכה שתהפוך את רשויות הניקוז לרשויות אגניות שינהלו את המרחבים הפתוחים, תוך ראייה של שמירת טבע.

- קידום חוק הניקוז כך שיכלול היבטים סביבתיים משמעותיים.

- יש להשלים את העבודה למיפוי הסיכונים משיטפונות. על בסיס עבודה זו יש לגבש מערך כלים להתמודדות עם סיכונים אלה.

דיג

- יש להחיל את תקנות הדיג גם במים הכלכליים בכדי לשמור על המערכת הטבעית. בנוסף, יש לקדם את התקנות לחיוב התקנת מכשירי איכון בספינות דיג, כך שניתן יהיה לפקח אחר הפעילות של ספינות אלה ולאכוף את התקנות.

- יש להפסיק את דיג המכמורת ההרסני במי הים התיכון, זאת לאור הפגיעה האנושה של דיג זה במערכת האקולוגית ובדייגים החופיים. יש לתקצב מהלך זה בכדי לפצות את בעלי המכמורות על הוצאתם מהים.

- יש להבטיח תקצוב שוטף לאורך זמן להאכלת ציפורים נודדות (שקנאים ועגורים) כך שימוזערו הנזקים החקלאיים וישמרו חיי הציפורים.

משרד האוצר - מה ניתן לעשות?

המלצות החברה להגנת הטבע לפעילות שתמנע, תצמצם או תאט את קצב הכחדת המינים

שינויי האקלים, הכוללים עלייה בטמפרטורות, שינויים בכמויות ובפיזור המשקעים והגדלת האידוי, ישפיעו משמעותית על היבטים רבים של החיים בישראל. שמירה על המערכות הטבעיות מהווה כלי למיתון השפעות שינויי אקלים. על מנת לשמור על המערכות הטבעיות בארץ מצטופפת בעידן של שינויי אקלים יש צורך במהלכים הבאים:

- הכרזה על מצב חירום אקלימי ולקיחת אחריות והובלה של התהליך הממשלתי במטרה להיערך למשבר והשלכותיו מחד ולמנוע את החרפת התופעה מאידך. על משרד האוצר לתקצב את המלצות המנהלת לשינויי האקלים שהוקמה בתוקף החלטת ממשלה 4079 ביולי 2018.
- שילוב שיקולים אקולוגיים במכרזים (מתן נקודות או העדפה להצעות המתייחסות לנושאים אקולוגיים).
- חובת פיצוי סביבתי בפרויקטים של פיתוח ותשתיות (למשל, מעברי בעלי חיים לצמצום השפעת קיטוע של פרויקטים תחבורתיים, מיגון קווי חשמל בעייתיים במיוחד להתחשמלות ציפורים).

מנהל התכנון - מה ניתן לעשות?

המלצות החברה להגנת הטבע לפעילות שתמנע, תצמצם או תאט את קצב הכחדת המינים

שינויי האקלים, הכוללים עלייה בטמפרטורות, שינויים בכמויות ובפיזור המשקעים והגדלת האידוי, ישפיעו משמעותית על היבטים רבים של החיים בישראל. שמירה על המערכות הטבעיות מהווה כלי למיתון השפעות שינויי אקלים. על מנת לשמור על המערכות הטבעיות בארץ מצטופפת בעידן של שינויי אקלים יש צורך במהלכים הבאים:

- פיתוח תוכנית אסטרטגית לשטחים פתוחים לרמה מחייבת ותקצוב הטמעתה בתוכניות השונות. תוכנית זו תכלול את רצף השטחים הפתוחים בארץ ואת מערכת המסדרונות האקולוגיים בה. במסגרת זו ייעשה מיפוי של מערכות אקולוגיות רגישות ותעשה תוכנית לשמירתן.
- יש למפות ולתחזק את השמירה על תחנות תדלוק חשובות לנדידת עופות - מתוקף מחויבות ישראל לאמנת בון והסכם CMS לבעלי חיים נודדים.
- במסגרת תכנון המרחב הימי: יש להרחיב את שטחי השמורות הימיות להיקף של 20% משטח המים הטריטוריאליים כשמורות גדולות ולא דיג.
- קידום מנגנון תכנוני למים הכלכליים וחוק אזורים ימיים, אשר יהיה הסמכות לייעוד שטחים לחיפוש והפקת אנרגיה, ייעוד שמורות טבע ועוד. יש לפעול לשילוב נציגי ארגוני הסביבה והציבור בכל ועדות התכנון וגופי הניהול המוצעים למרחב הימי.